

Cirkulacija i nabava vjerske literature u Gradskoj knjižnici — Zagreb, prije i poslije demokratskih izbora u Hrvatskoj 1990. godine

TVRTRKO UJEVIĆ
Gradska knjižnica,
Zagreb

UDK: 316-028
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 6. 11. 1993.

Pučke knjižnice prije 90'tih godina obavljale su edukativnu zadaću u skladu sa programima i standardima koji su bili pod ideloškim nadzorom vladajućih društvenih i partijskih struktura. Vjerska literatura je bila rijetkost u fondovima pučkih knjižnica a ako je i postojala onda su to prvenstveno bile knjige koje su svojim sadržajem obuhvaćale povijest starih religija, mitologije ili teološko-filozofsku problematiku. Nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj, pučke knjižnice potaknute općim društvenim stanjem i duhovnom obnovom, počinju sustavno nabavljati vjersku literaturu. Danas korisnici mogu u okvirima svojih potreba slobodno tražiti sva dostupna religijska izdanja bez obzira na vjeroispovjest. Ovaj rad pokušava istraživanjem nabave i cirkulacije vjerske literature u Gradskoj knjižnici — Zagreb utvrditi eventualne razmjere ideoloških manipulacija starog sistema, kao i utvrditi da li promjena vlasti redovito uzrokuje i promjenu u nabavnoj politici knjižnica.

I. UVODNE NAPOMENE

»Osnovni zadatak narodnih knjižnica se sastoji u pružanju svestrane pomoći onima koji kroz školovanje nisu stekli opću naobrazbu. No, osim toga ovim se knjižnicama mogu služiti i ostali pojedinci iz svih društvenih slojeva, bez obzira na znanje. Narodne knjižnice su knjižnice otvorenog tipa, što znači da stoje sa čitavim svojim knjižnim fondom na raspolaganju svim narodnim slojevima.«

(Perlić i Orešković, 1952:8)

Svaki ozbiljniji pristup definiranju svrhe i uloge knjižničarstva u društvu neminovno se susreće s gore navedenim citatom, koji je opće prihvaćen, a njegova provedba pridonosi demokratizaciji društva.

Pred drugi svjetski rat Jugoslavija je imala sve karakteristike nerazvijene agrarne zemlje, u poljoprivredi je bilo zaposleno više od 75% aktivnog pučanstva, a posljedice drugog svjetskog rata još su više doprinjele njenom zaostajanju u razvoju. Nakon 1945. godine izabran je put socijalističke industrijalizacije¹ što je zahtijevalo i drugačiju obrazovnu strukturu pučanstva. U čitavom poslijeratnom razdoblju, za Jugoslaviju je karakteristična ekstremna ekspanzija školovanja², kao i opadanje poljoprivredno aktivnog stanovništva sa 68.3% u 1953. godini na 47.3% u 1971. godini. Uz škole, radnička sveučilišta i razna interna nadškolanja, težište

¹ Industrijacija Jugoslavije je neposredno pred drugi svjetski rat zapošljavala oko 300.000 radnika, a 1972. godine već 1.600.000 radnika. (Breznik 1988:449)

² Nepismeno stanovništvo Jugoslavije iznad deset godina starosti: 1948. godine 25.4%, 1953. godine 25.4%, 1961. godine 21.0%, 1971. godine 15.1%.

Drugim riječima, bez školske spreme i sa završenim jednim do tri razreda osnovne škole (1953. god.) je čak 42.1% jugoslavena, sa završenih četiri do sedam razreda osnovne škole čak 46.0%, a sada s potpunom osmogodišnjom školom tek 4.1% pučanstva. (Breznik, 1988:469)

masovnog opismenjavanja preuzele su i pučke knjižnice³, institucije koje »svojim čitavim knjižnim fondom stoje na raspolaganje svim narodnim slojevima.

Sagledavajući činjenicu da je gotovo 70% pučanstva Jugoslavije ruralnog porijekla (Breznik, 1988), sa više-manje izraženim tradicionalnim vrijednostima⁴ od kojih je vjera — religija jedna od najbitnijih etno-komponentata, s pravom možemo postaviti pitanje: da li zaista knjižni fondovi zadovoljavaju intelektualne, edukacijske ali i duhovne potrebe svojih korisnika? Već i samo površno gledanje po policama pučkih knjižnica ukazat će na evidentno stanje nepostojanja vjerske literature. Vlast je smatrala da bi veće prisustvo religije u našem javnom životu učinilo da puk postane svjestan različitih vjerskih tradicija od kojih se sastoji jugoslavenski vjerski mozaik. »Jugoslavija nije unikonfesionalna, a pogotovo nije nacionalno unificirana država, već su njene strukture građene od mnoštva različitih nacionalnih i konfesionalnih opredjeljenja, što ima značaja za osjetljivost stabilnosti njenoga socijalno-političkog jedinstva... smatramo da bi veće prisustvo religije u našem javnom životu i polarizacija ideoloških struja učinili da naš čovjek postane veoma svjestan različitih vjerskih tradicija od kojih se sastoji jugoslavenski vjerski mozaik. Nema sumnje da je nacionalizam u ovim našim prostorima po pravilu i konfesionalno obojen... stoga budi one malograđanske, konzervativne, često kontrarevolucionarne i nisko civilizirane svjesti koja zagovara rasulo i dezintegraciju po starim građanskim komponentama.« (Dijelovi referata Radovana M. Samardžića, sekretara SIV-a za odnose sa vjerskim zajednicama, podnesen 24. travnja 1984. godine na skupu »Religija i društvo«.)

Knjižnicama vjerska literatura nije nedostajala, ne iz razloga što je nije bilo⁵, već zbog toga što je za režim ona bila opasna, subverzivna i nacionalistički obojena. »Narod koji je izrastao na usmenoj predaji« treba zaštititi od pogubnog religijskog utjecaja, a ako netko nikako ne može bez vjere i crkve, socijalistička država svojim »tolerantnim« pristupom radikalno postavlja odnos društvo — religija: »Religija je privatni i slobodan status svakog pojedinca u društvu, opšte čovjekovo pravo na slobodu savjesti i uvjerenja« ibid... str. 199) — isu utendi et abutendi, ali na vlastiti račun i odgovornost.⁶

»S jedne strane su državne i partijske vlasti bile protiv prisutnosti vjerske literature u knjižnicama, a sa druge strane većina korisnika bili su vjernici koji su smatrali da su prikraćeni u svojim pravima jer kao korisnici knjižnica ne mogu doći do takve literature.«

(Stipčević, 1992:65) Naravno, ako je takav revolt i postojao on je bio tih i prigušen, pa nije za očekivati da je netko javno protestirao ili se požalio Komisiji za odnose sa vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća Sabora.

Istraživanje IDIS-a osamdesetih godina u Hrvatskoj oslikava prilično vjernu sliku stvari »na terenu«. Kao ispitni uzorak uzeto je 1500 stanovnika zagrebačke šire regije svih demografskih karakteristika i struktura. Istraživanja su verificirala tvrdnju da postoji visok koeficijent korelacije (0.47) između socijalno klasnog statusa ispitanika i njihove religioznosti. Najviše religioznih (vjernika) ima među poljoprivrednicima (85%) i domaćicama (76%), na trećem mjestu su nekvalificirani i polukvalificirani radnici (65%) tj. socijalna grupacija koja izrasta iz jedne tradicionalne sredine, postojeće sprege poljoprivredno-gradskog stanovništva koje se još bavi poljoprivredom, a stasa u radničku klasu. Na ovom području tradicionalni oblici religioznosti veoma su izraženi, često i do te mjere da **prelaze u ukorijenjenost**. »Možemo reći da je to karakteristika većine stanovnika ispitivanog područja te da odsutnost tradicionalne vezanosti za religiju i crkvu iskazuje jedna posve ograničena manjina« (Bahtijarević, 1991:II)

³ Knjižnice pri poljoprivrednim zadrugama i društvenim domovima.

⁴ Gradska knjižnica u Zagrebu je brojala: 1945. god. 1238 koris., 1947. god. 3636 koris., 1949. god. 6069 koris., 1951. god. 7764 koris. (Perlić, Orešković, 1952:15)

⁵ Pavlek Mihovil Miškina u svojoj studiji: »Zašto hrvatski seljak nije komunist?« iz 1938. godine, tvrdi da se hrvatski seljak u okvirima svojih tradicionalnih vrednota ne može odreći: 1. privatnog vlasništva, 2. obitelji, 3. svoga »ja«, 4. narodnosti, 5. vjere (Miškina, 1992:21)

⁶ Upravo se ove 1993. godine slavi 25 godina »Kršćanske sadašnjosti« najveće kršćanske izdavačke kuće u istočnom dijelu Europe. Tijekom dvadesetpet godina rada, izdavačka kuća je objelodanila trideset i šest nizova/biblioteka s brojnim naslovima iz područja kulture,

Evidentno je da su sve tri najreligioznije grupacije upravo one kojima su prema našoj početnoj definiciji namijenjene javne pučke knjižnice: »Osnovni zadatak narodnih knjižnica se sastoji u pružanju svestrane pomoći onima koji kroz školovanje nisu stekli opću naobrazbu...«

2. ODJEL NABAVE I NABAVNA POLITIKA GRADSKA KNJIŽNICE

Po svojoj funkciji, zadacima i strukturi knjižnih fondova Gradska knjižnica je znanstvena i pučka knjižnica. Od 1970. godine postaje središtem i jezgrom jedinstvene udružene cjeline »Knjižnice grada Zagreba« koja danas obuhvaća jedanaest područnih knjižnica. Korisnici Gradske knjižnice⁸ imaju mogućnost upotrebe raznovrsnog i vrijednog fonda stručnih i beletrističkih knjiga, te ostale građe (audio-vizuelna građa) raspoređene u četiri odjela: Odjel za odrasle, odjel priručnika i tekuće periodike sa čitaonicom, Glazbenog odjela i Dječjeg odjela. Sve knjige (osim posebno zaštićenih) kao i fondove Glazbenog odjela mogu se posuđivati izvan knjižnice, dok se građa iz svih zbirki⁹ može koristiti samo u čitaonici.

Da bi određena knjiga pronašla svoje mjesto u knjižnom fondu ona mora biti kupljena, darovana ili zamijenjena s nekom drugom knjigom koju knjižnica posjeduje u više primjeraka. Nabava građe u pučkim knjižnicama mora biti usklađena sa zadacima i namjenom dotične ustanove, tj. mora zadovoljavati potrebe za informiranošću, kulturnim uzdizanjem i djelomično edukacijskim potrebama najšireg kruga korisnika svih dobnih i obrazovnih skupina. Nabava knjižne građe je podloga za ostale osnovne funkcije knjižnice, obradu i korištenje građe, stoga je nabava jedan od najvažnijih i najodgovornijih poslova u knjižnici. Točne podatke o vrsti i količini nabavljene religijsko-vjerske literature prije 1990. godine u Gradskoj knjižnici nismo mogli dobiti.

Razlog je taj, što se evidencija i statistika Odjela nabave vodila ručno upisom u razne knjige, kataloge predakcesije i akcesije, te knjige desiderata, koje su u ovim ratnim vremenima sklonjene u depoe.

Od 1990. godine uvodi se kompjutorska evidencija, koja uz sve ostale pogodnosti omogućuje i trenutačni ispis »Nabave-kupnje« u bilo kojem periodu godine, pa smo se koristili isključivo tim podacima.

No, bez obzira na nemogućnost dobijanja točnih podataka, možemo sa sigurnošću ustvrditi da se nabavna politika Gradske knjižnice provodila u skladu s dugoročnim i godišnjim planovima razvoja pučkih knjižnica grada Zagreba, čije su okvire određivali standardi. Ni jedna pučka knjižnica u gradu Zagrebu, ali ni u SR Hrvatskoj nije imala osjetno više knjiga iz UDK grupe 2 od Gradske knjižnice. Državne i partijske vlasti budno su pratile savjesnost knjižničara, kako u nabavi tako i u posudbenim odjelima. Religijski fond Gradske knjižnice sastojao se od nešto knjiga iz područja starih religija; mitologija i vjerovanja Grka, Rimljana, Židova... te ostalih starih kultura; marksističke kritike religije (npr. Karl Kautsky: Porijeklo kršćanstva) ili pokojeg filozofsko-teološkog djela (npr. Hans King: Postoji li bog?).

Analizirajući dobijene kompjutorske podatke »Nabava knjiga—kupnja« za period od 1. siječnja 1990. do 31. prosinca 1992. godine, uočljiv je znatan porast nabave religijske knjige u Gradskoj knjižnici.

⁷ Kršćanska vjerska literatura mogla se je pribaviti u rijetkim knjižarama (posebno namijenjeni prostori vjerskih zajednica), ali u svakoj Crkvi, hramu i to po vrlo pristupačnim cijenama.

⁸ Gradska knjižnica u Zagrebu na dan 24. svibnja, 1993. godine ima 18.862 korisnika.

⁹ Gradska knjižnica u svome fondu posjeduje tri velike zbirke:

- zbirka periodike sadrži oko 12.000 svezaka uvezanih časopisa i novina
- zbirka »Zagrebiensia« sadrži oko 6.700 jedinica (zavičajna zbirka)
- zbirka »Rara« sadrži rijetke knjige i rukopise, 3400 knjiga i 472 rukopisa

Gradska knjižnica posjeduje i više manjih zbirki različite građe: razglednice, katalogi, fotografije... itd. ukupno više od 9000 jedinica.

¹⁰ Knjižnice su koristile kao osnovu »Minimum jugoslavenskih standarda za narodne knjižnice« donijet na V. skupštini Saveza društava biblioteka Jugoslavije u Beogradu 1973. godine, s dopunom iz 1975. godine. Veličina i struktura fonda knjiga, te standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj usvojeni su 1990. i njima su određeni okviri veličine i strukture fonda knjiga te broj naslova periodike.

U 1990. godini iz područja društveno-humanističkih znanosti nabavljeno je 3520 knjiga, od čega 207 iz područja religije što je u ukupnom zbiru 5.9%. Komparativnom analizom obuhvaćene su UDK skupine u kojima su klasificirane društvene znanosti.

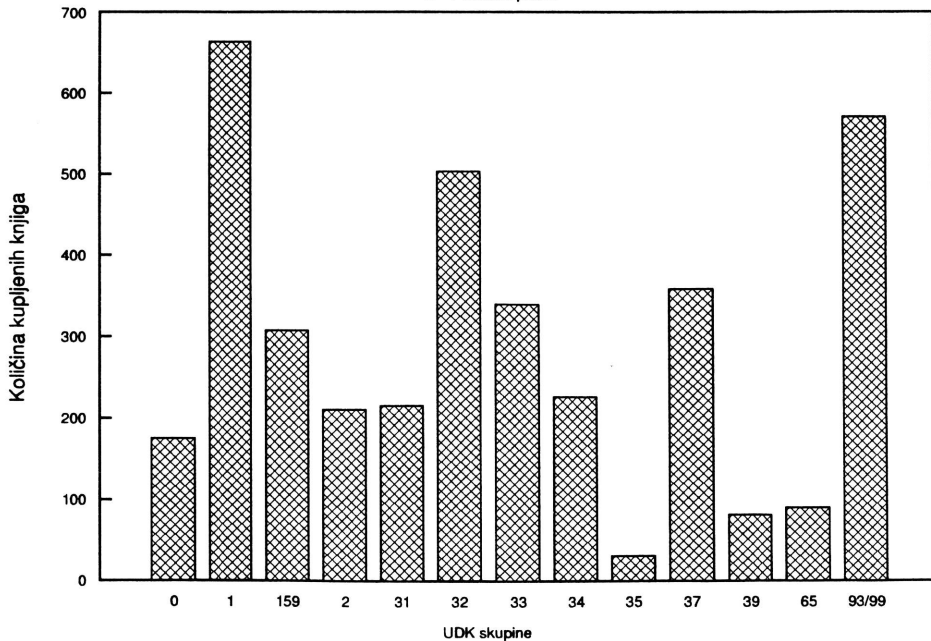
Tabela 1.

Nabavljene knjige iz područja društvenih i humanističkih
znanosti u Gradskoj knjižnici 1990. godine.
(Grafički prikaz u prilogu G-1)

UDK	PODRUČJE	UKUPNO PRIMJERAKA	RANG
0	Znanost općenito	175	10
1	Filozofija	657	1
159.9	Psihologija	305	6
2	Religija. Teologija	207	9
31	Demografija. Sociologija	211	8
32	Politika	498	3
33	Privreda. Ekonomske znanosti	339	5
34	Pravo. Zakonodavstvo	222	7
35	Javna uprava. Vojne nauke	29	13
37	Odgov. Obrazovanje. Nastava	353	4
39	Etnologija. Etnografija. Folklor	80	12
65	Poslovanje. Organizacija	89	11
93/99	Povijest	562	2
		$\Sigma = 3520$	

NABAV. KNJIGE IZ DRUŠT. I HUM. ZNAN. 1990.

G - 1 Grafički prikaz

Iz Tabele 1. vidljivo je da u 1990. godini Gradska knjižnica nabavlja najviše knjiga iz područja filozofije (657 primjeraka, 18.7%), povijesti (562 primjerka, 16%), politike (498 primjeraka, 14.1%), odgoja i obrazovanja (353 primjerka, 10%) i privrede-ekonomije (339 primjeraka, 9.6%).

Drugim riječima od trinaest UDK grupa, religija-teologija je na devetom mjestu sa (207 primjeraka, 5.9%), na posljednjem mjestu je skupina Javna uprava Vojne nauke (29 primjeraka, 0.8%).

Već 1991. godine primjećujemo osjetni porast nabave religijsko-vjerske knjige. Korisnici sve više i slobodnije traže religijsku knjigu, u medijima se vode rasprave o uvođenju vjeronauka u školske programe, duhovna obnova je usprkos ratu u kojem se Hrvatska nalazi u punom zamahu. Gradska knjižnica se vrlo brzo prilagodila političkim i društvenim promjenama. U vrlo kratkom vremenu trebalo je nadoknaditi desetljećne zaostatke i nepravde, »Nakon što je religiozna knjiga više od četiri desetljeća pretežno bila prognana iz javnih knjižnica, nije potrebno posebno isticati koliko je važno da sada, kada je to moguće, religiozna knjiga zauzme svoje odgovarajuće mjesto u javnim knjižnicama« (Stipčević, 1992:66).

Tabela 2.

Prinovljene knjige iz područja društvenih i humanističkih znanosti
u Gradsku knjižnicu tokom 1991. godine
(Grafički prikaz u prilogu)

UDK	PODRUČJE	UKUPNO PRIMJERAKA	RANG
0	Znanost općenito	106	4
1	Filozofija	197	2
159.9	Psihologija	75	5
2	Religija. Teologija	60	6
31	Demografija. Sociologija	20	11
32	Politika	126	3
33	Privreda. Ekonomske znanosti	75	5
34	Pravo. Zakonodavstvo	58	7
35	Javna uprava. Vojne nauke	7	12
37	Odgov. Obrazovanje. Nastava	53	8
39	Etnologija. Etnografija. Folklor	28	9
65	Poslovanje. Organizacija	23	10
93/99	Povijest	221	1
		$\Sigma = 989$	

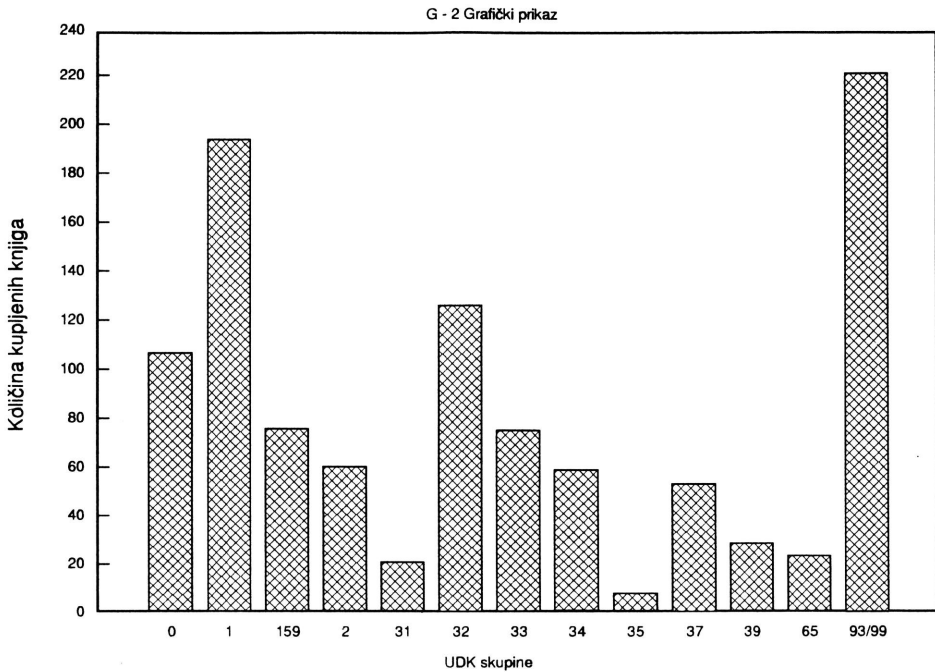
Podaci iz 1991. godine na žalost su nepotpuni, tako da u tabeli 2. imamo stanje nabave od 1. lipnja 1991. do zaključno 31. prosinca 1991. godine.

U drugom polugodištu 1991. godine iz područja društveno-humanističkih znanosti nabavljeno je 989 knjiga, od toga 60 iz područja religije što u ukupnoj sumi čini 6.1%. Religijska knjiga je s prošlogodišnjeg devetog mjesta dospjela na šesto, uz vjerovatnost boljeg konačnog zbira uz potpune podatke. Analizirajući tabelu 2. primjećujemo da je na prvom mjestu grupa Povijest (221 primjeraka, 22.3%), na drugom mjestu je Filozofija (197 primjeraka, 19.9%), treće mjesto pripada Politici (126 primjeraka, 12.7%). Religija/Teologija drže šesto mjesto sa ukupno 60 primjeraka ili 6.1%. Na posljednjem mjestu je kao i prošle godine grupa Javna uprava/Vojne nauke, sa svega 7 nabavljenih primjeraka što je u ukupnom zbiru 0.7%.

U 1992. godini iz fonda društveno-humanističkih znanosti nabavljeno je 1654 knjiga, od toga 220 religijsko-vjerskog sadržaja (13.3%). Krležina »starudija duha«¹¹ sada je već na

¹¹ Citat iz knjige »Krleža o religiji« (izdanje Sarajevo — Zagreb: Mladost, 1982. str. 36) »Današnji oblik svih mogućih svijesti: narodnih, socijalnih i vjerskih, spada u starudije duha«.

PRIN. KNJIGE IZ DRUŠT. I HUM. ZNAN. II / 1990.

trećem mjestu uvjerljivo ispred Politike (187 primjeraka, 11.3%), Znanosti općenito (164 primjerka, 9.9%) ili Odgoja i Obrazovanja (90 primjeraka, 5.4%), skupina koje su prošlih godina bile zastupljenije u nabavnoj politici knjižnice.

Tabela 3.

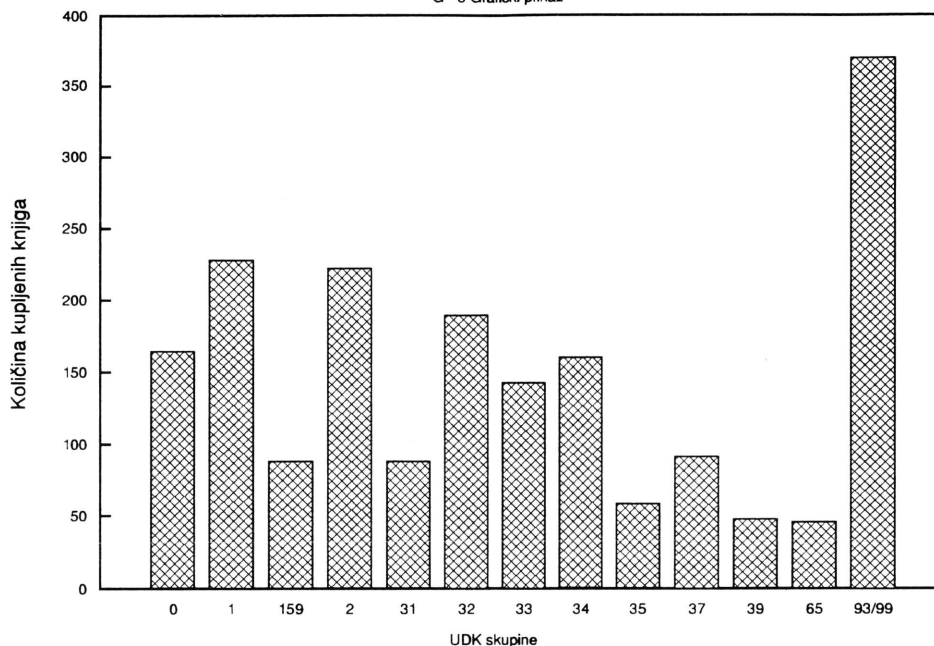
Prinovljene knjige iz područja društvenih i humanističkih znanosti
u Gradsku knjižnicu tokom 1992. godine.
(Grafički prikaz G-3 u prilogu)

UDK	PODRUČJE	UKUPNO PRIMJERAKA	RANG
0	Znanost općenito	164	5
1	Filozofija	226	2
159.9	Psihologija	87	9
2	Religija. Teologija	220	3
31	Demografija. Sociologija	87	9
32	Politika	187	4
33	Privreda. Ekonomske znanosti	141	7
34	Pravo. Zakonodavstvo	157	6
35	Javna uprava. Vojne nauke	58	10
37	Odgoj. Obrazovanje. Nastava	90	8
39	Etnologija. Etnografija. Folklor	46	11
65	Poslovanje. Organizacija	45	12
93/99	Povijest	366	1

$\Sigma = 1654$

PRINOV. KNJIGE IZ DRUŠT. I HUM. ZNAN. 1990.

G - 3 Grafički prikaz

Uočljiv je podatak (tabela 3.) da skupina Javna uprava/Vojne nauke (58 primjeraka, 3.5%) više nije na posljednjem mjestu kao prethodnih godina, Republika Hrvatska sada ima sve institucije civilne vlasti potrebne za normalno funkcioniranje pravne države, kao i čvrsto vojno ustrojstvo koje publicira vlastitu literaturu za vojna učilišta.

Hrvatska Povijest i Filozofija su najveće skupine sa ukupno 35.8% učestalosti u kompletnoj nabavi 1992. godine. Razlog tome treba tražiti u buđenju nacionalnog identiteta, svjesnosti hrvatske kulturološke povijesti kao i bogatog duhovno-filozofskog nasljeđa. Teška ekonomska situacija u Hrvatskoj vidljiva je i u našem predmetu interesa, 1992. godine nabavljeno je manje knjiga nego i jedne prethodne godine, a simboliku privredne recesije možemo uočiti po posljednjem mjestu naše tablice nabave:

— skupina Poslovanje/Organizacija (45 primjeraka, 2.7%) trebala bi biti daleko zastupljenija u vremena društvenih pretvorbi i protoka kapitala.

Tabela 4. (+ podaci za drugo polugodište 1991. godine)

Omjer UDK 2/291 i ukupne nabave društveno-humanističkih znanosti tokom 1990., 1991. i 1992. godine u Gradskoj knjižnici.

GODINA	UKUPNO NABAVA	UKUPNO UDK 2.	POSTOTAK
1990.	3520	207	5.9 %
1991.	989	60	6.1 %
1992.	1654	220	13.3 %

3. INFORMATIVNA SLUŽBA GRADSKE KNJIŽNICE

Informativna služba je onaj dio cjelokupnog knjižničarskog niza poslova koji korespondira izravno s korisnicima, ona je dakle, posrednik između sustava knjižnice, njezinog knjižno-informacijskog potencijala i krajnjeg korisnika. Zadatak Informativne službe je osigurati optimum korištenja knjižnih fondova i informacija (Pravilnik o bibliotečnom poslovanju, 1986).

Prva usluga koju korisnik dobiva u Gradskoj knjižnici polazi od informatora koji će prihvatiti njegov zahtjev osobno ili telefonski, razriješiti ga ili uputiti u samostalno razrješavanje. Informatorova savjetodavna funkcija očituje se u pomoći korisniku pri preporuci u izboru literature bilo u zabavne, kulturne ili znanstvene svrhe. U tome zadatku koriste se anotirani bilteni, specijalni i preporučni popisi kao i opća naobrazba informatora. Ako korisnikov zahtjev za informacijom ili knjigom nije moguće razriješiti odmah, preuzimaju se na posebnim tiskanim obrascima zahtjevi za dalju obradu ili temeljitija istraživanja.

Cijeli mehanizam aktivira se onoga trenutka kada korisnik u svom osobnom kontaktu s informatorom izjavi: »Molim Vas, imam za seminar temu: Značaj Crkve u hrvatskom narodu, možete li mi preporučiti adekvatnu literaturu?«

U našem istraživanju, za analizu specijalnih korisničkih zahtjeva tematskih vezanih uz religiju, koristit ćemo podatke prikupljene u posljednjih dvije godine (1991—1992). Stariji podaci nisu nam dostupni iz razloga što listići nisu bili čuvani i arhivirani. Možemo samo pretpostavljati da takvih listića nije bilo mnogo, jer i ovi s kojim raspolazemo su u zanemarivo malom broju, tj. trideset zahtjeva u dvije godine, s obzirom na slobodu vjerskog izjašnjanja kao i uvođenja vjeronauka u škole.

U 1991. godini knjižničar — informator za društveno-humanističke znanosti razriješio je 447 tematska zahtjeva. Najučestalija interesna područja bila su: Pedagogija, Hrvatska povijest, Regionalna geografija, Turizam i Ekonomija. Religijska literatura tražena je u gotovo zanemarioj količini, svega 26 zahtjeva što u ukupnoj sumi čini 5,8%. (Tabela 5).

Tabela 5.

Analiza tematskih zahtjeva korisnika Gradske knjižnice
u 1991. godini

MJESEC	UDK 2/291	UDK 0/98
I	1	8
II	2	57
III	4	56
IV	3	46
V	6	75
VI	2	20
VII	/	3
VIII	/	7
IX	/	2
X	1	18
XI	5	62
XII	2	67
Ukupno	26	421

Gledajući kalendarski, najveća traženost religijskih tema bila je u ožujku (religija = 4 : ostali = 56), svibnju (religija = 6 : ostali = 75) te studenom (religija = 5 : ostali = 62) što je u razumljivoj korelaciji sa studentskim semestrima, kao i intenzitetu školske godine.

Analizirajući gledište, tj. područje interesa traženih tematskih zahtjeva (tabela 6), dolazimo do slijedećih činjenica: religijska literatura se koristila u svrhu seminarskih radova

ODHZ osnove društveno humanističkih znanosti, (predmeta koji je u srednjim školama zamjenio marksizam) (f = 10), sociologije (f = 8) i povijest i (f = 3). Po jedan zahtjev je bio korišten u svrhu: pedagogije, etike, socijalne filozofije i kulturologije.

Tabela 6.

Traženi aspekti religijskih tema u 1991. god.		
RANG	OPIS ASPEKTA TEME	FREKVENCIJA
1	ODHZ	10
2	sociologija	8
3	povijest	3
4	pedagogija	1
	etika	1
	socijalna filozofija	1
	kulturologija	1
		Ukupno 25

Interes za religijskom literaturom glede tematskih zahtjeva u 1992. godini drastično opada, od 472 tematska zahtjeva iz područja društveno-humanističkih znanosti za religijske teme se odnose svega pet zahtjeva ili 1.06% (Tabela 7).

Razlog takvom drastičnom padu tematskih zahtjeva iz područja religije možemo očitovati u slijedećim činjenicama:

a) Sve više se traže točno određeni naslovi (kada je poznat autor i djelo), pa se ne javlja potreba za specijalističkim zahtjevima, uzrok tome je vjerojatno bolja pripremljenost nastavnika za nove nastavne cjeline.

b) Veći izbor novo pribavljene religijske literature u slobodnom pristupu knjižnice, što omogućuje korisniku samostalni izbor željene literature.

c) Religijska literatura po izuzetno povoljnim cijenama nalazi se u slobodnoj prodaji po knjižarama (nekada se ta literatura prodavala isključivo u župnim uredima i predvorjima crkava).

d) Učenici zadovoljavaju svoje potrebe za obaveznom literaturom iz područja religije u školskim knjižnicama.

Tabela 7.

Analiza tematskih zahtjeva korisnika Gradske knjižnice
u 1992. godini

MJESEC	UDK 2/291	UDK 0/98
I	2	45
II	/	76
III	/	49
IV	2	50
V	/	32
VI	/	12
VII	/	6
VIII	/	3
IX	/	6
X	/	45
XI	1	76
XII	/	63
Ukupno	5	467

Religijske teme su zatražene u siječnju (religija = 2 : ostali = 45), travnju (religija = 2 : ostali = 50) i studenom (religija = 1 : ostali = 76), drugim riječima ponovo u okviru školskog programa, što nam ukazuje i Tabela 8. Sfere interesa tražene literature bila je sociološka (f = 2), ODHZ (f = 2) i povijesna (f = 1)

Tabela 8.

Traženi aspekti religijskih tema u 1992. godini		
RANG	OPIS ASPEKTA TEME	FREKVENCIJA
1	sociologija	2
	ODHZ	2
2	povijest	1

Najčešći podnosioci zahtjeva za stručnim odabirom religijske literature u 1991. godini bili su učenici (f = 16 ili 64%), studenti (f = 8 ili 32%), na ostale sociogrupacije dolazi svega jedan zahtjev ili u ukupnom zbiru 4%. U 1992. godini poredak je sličan: učenici (f = 4 ili 80%) i studenti (f = 1 ili 20%).

Iz prethodno prikazanih podataka, evidentno je da su gotovo jedini podnosioci zahtjeva za stručnim odabirom religijske literature učenici i studenti, što nas dovodi do hipotetičkog razmišljanja kako ta literatura nije odraz njihovog vlastitog interesa, već zadano obavezna literatura u okviru školsko-studentskih potreba.

3.1. BILTEN PRINOVljenih KNJIGA S ANOTACIJAMA

»Uskratiti informaciju o autorima opasnih ideja, ne spominjati njihove knjige bilo je, i još uvijek jest, uobičajeni način borbe protiv vjerskih, nacionalnih, ideoloških i drugih neprijatelja. Ta se borba očituje u poduzimanju niza različitih mjera s ciljem da se onemogući objelodanjivanje podataka koji bi mogli izazvati zanimanje javnosti za osobe, knjige ili neke druge činjenice za koje je bolje da javnost nikada ne sazna... u ediciji »Ko je ko u Jugoslaviji« (Beograd, 1970) nema čitav niz crkvenih pisaca iako se radi o ljudima koji su, u vrijeme kada se ta edicija pripremala, imali iza sebe bogati književni ili znanstveni opus.« (Stipčević, 1993:165)

Informativna služba Gradske knjižnice već skoro sedamnaest godina (točnije od 1975. godine) pruža svojim korisnicima informacije o novo pristiglim naslovima putem »Biltena prinovljenih knjiga s anotacijama«. Anotacije nastoje, koliko je to moguće u sklopu sažete bilješke, pružiti podatke o sadržaju, vrsti i namjeni predložene publikacije. Radi što točnijeg definiranja stručnog područja uz svaku knjižnu jedinicu dan je skraćeni kataložni opis i signatura korisnicima, a građa je podijeljena u temeljne UDK skupine, na osnovu stručnog kataloga knjižnice.

Zbog nekih kadrovskih i tehničkih problema bilten nije izlazio 1985, 1986. i 1987. godine (ali je za te godine informativna služba Gradske knjižnice objavljivala bibliografiju novih naslova hrvatskih izdavača u reviji »Naša knjiga«), nakon toga izlazi redovito polugodišnje. U proteklih 17 godina prikazano je 8339 naslova, od toga 110 religijskih (1.3%).

Ako to razdoblje podijelimo na dvije cjeline: prva cjelina od 1975. godine do 1984. godine, i druga cjelina od 1988. godine do 1992. godine, vidljivi su sljedeći pokazatelji:

- prva cjelina (1975—84) — prikazano je 6054 naslova, od toga 43 religijska ili 0.7%
- druga cjelina (1988—92) — prikazano je 2285 naslova od toga 67 religijska ili 2.9%

Tabela 9.

Anotacije i prinova knjiga Gradske knjižnice od 1975—92. godine

GODINA	UDK 2/291	UDK 0/98	UKUPNO	% UDK 2/291
1975	2	443	445	0.5
1976	3	452	455	0.7
1977	5	554	559	0.9
1978	2	405	407	0.5
1979	4	516	520	0.8
1980	/	778	778	/
1981	5	890	895	0.6
1982 +	3	371	374	0.8
1983	8	777	785	1
1984	11	825	836	1.3
1988	9	625	634	1.4
1989	19	603	622	3.1
1990	9	448	457	2
1991	15	336	351	4.3
1992 +	15	206	221	6.8
Ukupno	110	8229	8339	1.3

Znakom + označujemo da je te godine izostao bilten za srpanj — prosinac

Iz tabele 9. vidljivo je da prvih deset godina izlaženja Biltena sadrži samo 0.7% religijskih prikaza, u prosjeku četiri naslova na godinu. U drugom dijelu (1988—92. godine) taj prosjek je očekivano daleko veći, na religijske prikaze dolazi 67 naslova ili 2.9%, što je u prosjeku trinaest naslova na godinu. Pomnije analizirajući rezultate (pokazatelje) u tabeli 9. uočljiv je pad nabave, konac osamdesetih i početak devedesetih godina je vrijeme krize i drastičnog pada standarda. Kupuje se sve manje knjiga a mnoge izdavačke kuće su pred stečajem, raspadom Jugoslavije bitno se sužuje tržište. »Bilten prinovljenih izdanja s anotacijama« za 1991. godinu najtanji je bilten od početka izlaženja (svega 351 naslov, ali od toga čak 15 religijskih prinova, tj. 4.3%).

Tabela 10.

Tematska zastupljenost knjiga iz skupine UDK 2/291 u Biltenu prinova Gradske knjižnice od 1975—92. god.

RANG	TEME ANOTIRANIH KNJIGA IZ SKUPINE UDK 2/291	ZASTUPLJENOST ANOTACIJA U BILTENU PRINOVA (f)	%
1.	Stare religije. Mitovi i legende.	21	19.1
2.	Teološko-filozofski pristup	16	14.5
3.	Polemike marksizam-religija	8	7.3
	Biografije i učenja crkvenih poglavara	8	7.3
4.	Islamska religija	7	6.4
	Kršćanska religija	7	6.4
	Crkva i kultura u Hrvata	7	6.4
5.	Enciklopedije svjetskih religija	6	5.5
6.	Židovska religija	5	4.5
	Svete knjige (Biblija, Kuran, Talamud)	5	4.5
7.	Crkveni redovi. Tajna društva	4	3.6

8.	Svetišta	3	2.7
	Vjerske zajednice	3	2.7
	Istočne religije (Budizam, šintoizam, Tao, Hinduizam ...)	3	2.7
9.	Teologija oslobođenja	2	1.8
	Crkva i NOB	2	1.8
	Ekumenizam i vjerske tolerancije	2	1.8
10.	Ateizam i nereligioznost	1	0.9
		Ukupno 110	100%

Tabela 10. nam daje prikaz sadržajne strukture anotiranih knjiga s religijskim sadržajem. Uočljivo je kako najviše anotacija pripada području Starih religija. Mitova i legenda (f = 21: 19.1%), zatim teološko-filozofskih pristupa religiji (f = 16: 14.5%) i polemikama marksizam — religija (f = 8: 7.3%). Uočljiv je i vrlo visok postotak Islamske religije (f = 7: 6.4%), židovske religije (f = 5: 4.5%) te Istočnih religija (f = 3: 2.7%). Knjige kršćanskog nadahnuća su prikazane u osjetno manjem broju, to su pretežno naslovi kupljeni tokom 1990. i 1992. godine.

4. ODJEL PRIRUČNIKA I TEKUĆE PERIODIKE

Odjel priručnika i tekuće periodike sa čitaonicom (u daljnjem tekstu — čitaonica) pretplaćen je 23 naslova novina i 161 domaći časopis, u referentnom fondu posjeduje značajan broj naših i stranih enciklopedija, leksikona, bibliografija, rječnika i ostale priručne literature.

Jedina religijsko-vjerska publikacija* koja stiže na adresu Gradske knjižnice je zagrebački »Glas koncila«.

Provjeravajući neke navode iz knjige A. Stipčevića: »Cenzura u knjižnicama«, pokušali smo tražiti u čitaonici »Glas koncila« iz 27. listopada 1991. godine, dobili smo negativan odgovor: »Nemamo starije brojeve, a pretplata na »Glas koncila« u Gradskoj knjižnici je otpočela tek od trećeg mjeseca prošle godine (1992), ali nabavljaju ga skoro sve »općinske knjižnice«.

Uzimajući u obzir činjenicu da u Zagrebu djeluje sedamnaest vjerskih zajednica (podaci iz 1991. god), sa ukupno 6135 aktivnih (registriranih) članova¹², koje više-manje redovito izdaju 25 periodičnih publikacija, novine i almanaha, nabava čitaonice i njezin fond periodike i novina je daleko od aktualnosti i usluge korisnicima vjernicima.

Gledajući strukturu korisnika čitaonice Gradske knjižnice, uvidjet ćemo da su to pretežno studenti i učenici, koji u donekle mirnom prostoru uz svu potrebnu literaturu mogu sjediti i učiti. Druga velika grupa korisnika čitaonice su umirovljenici čiji je interes sveden na dva do tri naslova novina kao i za njih danas (male mirovine) nedostupnu revijalnu štampu.

U današnje vrijeme drastičnog pada standarda i kupovne moći svih socijalnih grupa broj korisnika čitaonice je mnogostruko uvećan, stoga je Gradska knjižnica potaknuta interesom korisnika povećala pretplatu na dnevna izdanja (Vjesnik, Večernji list, Slobodna Dalmacija) kao i na neka revijalna (Danas, Globus, Nedjeljna Dalmacija i Hrvatski vojnik).

Potražnja za »Glasom koncila« je mala, što zbog neznanja korisnika da se i te novine nalaze u fondu čitaonice, što zbog veće slobode medija kojom se dozvoljava (unazad par godina) da se vjerske tiskovine nalaze u slobodnoj prodaji na svim »Vjesnikovim« kioscima. Za pretpostaviti je da i dalje postoji navika da se prilikom odlaska u Crkvu kupi i vjerska

* Gradska knjižnica je od 198 ... (i neke godine, ne znam točno 6. ili 7. ili ranije) nabavljala časopis CROATICA CHRISTIANA PERIODIKA, časopis instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu) — ne uvezuje ga, ali redovito nabavlja

¹² Podaci su preuzeti iz knjige Danke Marinović-Jerolimov: »Prikaz malih vjerskih zajednica u Zagrebu«. Svi prikazani podaci vrijede za 1991. godinu.

literatura (Glas koncila, Kana, Srce . . . itd.), što se tiče ostalih vjerskih tiskovina potražnja za njima nije uočljiva, osim gore navedenih razloga tome, uzrok je vjerojatno i to što je većina vjernika registrirana u svojim zajednicama, pa su automatski i time pretplaćeni na svoju štampu (glasilo svoje zajednice). To je primjer Židovske općine u Zagrebu, koja svojim članovima¹³ redovito dostavlja na kućnu adresu »Bilten židovske općine«, kao i »Program za . . .« (podsjetnik svih akcija, priredaba židovske općine u tekućem mjesecu).

Tabela 18. vidljivo nam ukazuje na učestalost izlaženja i broj tiskovina vjerskih zajednica u Zagrebu.

Tabela 18.

Učestalost izlaženja vjerskih tiskovina registriranih vjerskih zajednica u Zagrebu, tokom 1990—91. godine

UČESTALOST IZLAŽENJA	BROJ TISKOVINA REGISTRIRANIH VJERSKIH ZAJEDNICA U ZAGREBU
tjednik	2
dvotjednik	4
mjesečnik	7
dvomjesečnik	6
četiri puta godišnje	3
tri puta godišnje	2
polugodišnje	1
Ukupno 25	

6. ZAKLJUČAK

Knjižnice nisu ni dosada, a sigurno je da neće ni u budućnosti, same odlučivati o svojoj sudbini u društvu i o tome hoće li one biti i dalje jedno od mjesta preko kojega će vlasti sprečavati građane da dođu do knjiga koje su im potrebne i koje žele čitati . . .«

(Stipčević, 1992:163)

Gradska knjižnica, kao segment kulturno-prosvjetne djelatnosti u okviru socijalističkog društvenog ustrojstva, obavljala je edukativnu zadaću u skladu sa strukovnim programima i standardima koji su bili pod ideološkim nadzorom vladajućih državnih i partijskih struktura.

Od knjižničara se nije moglo očekivati da rade protiv vladajućih shvaćanja i važećih društvenih vrednota. Religija je marksizmu bila neprihvatljiva, ideologija zastarjelih i kontraproduktivnih vrijednosti. Ipak, kako su opće priznate kulturološke vrednote usko i neraskidivo vezane za religiju (Biblija je temelj zapadne civilizacije), knjižnice su religijsko-vjersku literaturu transformirale u mitološko-etnološku, te je u takvom obliku prezentirali korisnicima. Gradska knjižnica ima bogat posudbeni fond etnološke, etnografske, kulturološko-antropološke literature kroz koju se nedvojbeno ocrtavaju religijske paradigme.

Nakon 1990. godine potaknuta općim društvenim stanjem, duhovnom obnovom domovine, Gradska knjižnica još više otvara svoje bogate knjižne fondove najširem krugu korisnika.

»Promjena vlasti nakon izbora u nekom gradu ili cijeloj zemlji redovito ima kao posljedicu promjenu u nabavnoj politici u knjižnicama, posebice u pučkim, dječjim i školskim knjižnicama.«
(*ibid.*, 1992:44)

¹³ Židovska općina u Zagrebu broji oko 1500 članova, a »Bilten židovske općine« je štampan u nakladi od 1600 primjeraka.

Nabavlja se cjelokupna dostupna religijska literatura i skupina UDK 2/291 poprima cjelovitiji oblik. Korisnici u okviru svojih potreba mogu slobodno tražiti na svim odjelima Gradske knjižnice sva dostupna religijska izdanja bez obzira na vjeroispovjest. Prateći cirkulaciju religijskih tema i naslova uočili smo da temeljne religijske knjige kao: Biblija, Kuran ili Talmud imaju veliku frekvenciju posudbe. U prvih pet mjeseci 1993. godine sva izdanja Biblije bila su u posudbi 16 puta, Kurana 31, a Talmuda 26 puta. Ti pokazatelji ne govore da među našim korisnicima ima manje kršćana, pa da je stoga Biblija manje u posudbi od drugih temeljnih vjerskih knjiga, već upravo obrnuto — za pretpostaviti je da svaki vjernik ima svoju temeljnu liturgijsku knjigu u vlasništvu, ali u svezi sa trenutačnim aktualnim političkim stanjem i društvenim previranjima korisnici su zainteresirani i za druga vjerska učnja, pa se stoga Kuran i Talmud najviše traže.

I na kraju možemo zaključiti na obostrano zadovoljstvo kako korisnika tako i knjižničara, da je konačno sada skinuta još jedna tabu tema slobodnog protoka misli i slobode čitanja, sada je na korisnicima da odluče »što će čitati, što će misliti, u što će vjerovati i koju će ideologiju slijediti, ako se uopće odluče slijediti bilo koju.« (ibid., 1992:163)

LITERATURA

1. Bahtijarević, Š. (1991). Predgovor. U: Bahtijarević, Š. (ur.), *Prilozi izučavanju nereligioznosti i ateizma* (str. III—IV) Zagreb: Institut društvenih istraživanja
2. Breznik, Dušan (1988.) *Demografija: analiza, metodi i modeli*. Beograd, Naučna knjiga
3. Krleža o religiji: zbornik citata i tekstova (1982). Sarajevo; Zagreb: Mladost
4. Marinović — Jerolimov, Dinka (1991). *Prikaz malih vjerskih zajednica u Zagrebu*. Zagreb: Institut društvenih istraživanja
5. Miškin, Mihovil Pavlek (1992). *Zašto hrvatski seljak nije komunist: pretsak iz 1938. godine*. Koprivnica: Ogranak Matice hrvatske
6. Perlić, Z., Orešković, M. (1952). *Biblioteke i njihovo uređenje*. Zagreb: Školska knjiga
7. Rihtman — Augustin, Dunja (1992.) *Knjiga o Božiću: etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Zagreb: »August Cesarec« Mosta
8. Samardžić, R. (1987). Religija i društvo — država i Crkva u SFRJ. U: Zrinščak, S. (ur.), *Religija i društvo* (str. 190—201) Zagreb: Centar za idejno-teorijski rad GK SKH
9. Stipčević, Aleksandar (1992). *Cenzura u knjižnicama*. Zagreb: Zavod za informacijske studije
10. Stipčević, A. (1993). Uskraćena informacija. U: Tkalac, S. i Tudman, U. (ur.), *Obrada jezika i prikaz znanja* (str. 165—171). Zagreb, Zavod za informacijske studije
11. Pravilnik o bibliotečnom poslovanju narodnih knjižnica Grada Zagreba (1986). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba (strojopis umnožen)

**CIRCULATION AND ASQUISITION
POLITICS OF RELIGIOUS LITERATURE IN
PUBLIC LIBRARY — ZAGREB, BEFORE
AND AFTER DEMOCRATIC ELECTION IN
CROATIA 1990.**

TVRTKO UJEVIĆ
Public library, Zagreb

Public libraries before nineties did their educational purpose in line with programs and standards what was under the ideological pressure of ruling social and parties' structures. Religious literature was extraordinary in the fond of public libraries and if it existed it primarily was books about history of old religions, mythology or theological-philosophical problems. After democratic election in Croatia, public libraries initiated with the new social clime and the spiritual restore start to deal with wide range of a religious literature. Today users of public library can, if one need, freely ask for any religious edition no matter of their private bveliefs. This article is research dealing with the circulation and acquisition politics of religious literature in Public library — Zagreb. The goal of research is to find dimensions of old system idelogical manipulation and find was the change in system produced change in asquisition politics in Public library.